

Otuz Üçüncü Söz'ün Otuzuncu Pencere'sini izah eder misiniz?

Otuzuncu Pencere

لَهُ إِلَّا اللَّهُ لَعَسَدًا أَوْ لَوْ كَانَ فِيهِمَا كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ [“Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, ikisi de harap olup giderdi.” (Enbiyâ, 21/22)].
إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ [“Her şey helâk olup gidicidir Ona bakan yüzü müstesna. Hüküm ve hükümlerlik Onundur; siz de Ona döndürüleceksiniz.” (Kasas, 28/88)].

"Şu Pencere, imkân ve hudûsa müesses umum mütekellimînin penceresidir ve ispat-ı Vâcibü'l-Vücuda karşı caddeleridir. Bunun tafsilâtını, 'Şerhu'l-Mevâkif' ve 'Şerhu'l-Makâsıd' gibi, muhakiklerin büyük kitaplarına havale ederek, yalnız Kur'ân'ın feyzinden ve şu pencereden ruha gelen bir iki şuaı göstereceğiz. Şöyle ki:"

"Âmiriyet ve hâkimiyetin muktezası, rakip kabul etmemektir, iştiraki reddetmektir, müdahaleyi ref etmektir. Onun içindir ki, küçük bir köyde iki muhtar bulunsa, köyün rahatını ve nizamını bozarlar. Bir nahiyede iki müdür, bir vilâyette iki vali bulunsa, hercümerc ederler. Bir memlekette iki padişah bulunsa, fırtınalı bir karma karışıklığa sebebiyet verirler."⁽¹⁾

Bu pencere, kelam ilminin Allah'ın varlığına ve birliğine getirmiş oldukları delillerin bir özeti gibidir. Bu sebeple biz kelam ilminde getirilen delilleri hem kısaca izah edelim hem de en meşhurlarını sırası ile takdim edelim.

Arşi ve **süllemi** ismi ile meşhur bu **on iki delil**, kelam alimlerinin **devir** ve **teselsülü** çürütmek için ortaya koyduğu ve daha çok mantık ve matematik ağırlıklı bir yoldur. Bunların isimleri ve manalarını kısaca izah etmeye çalışalım.

1. Burhan-i Tatbik:

A. Birbirlerine eşit olan iki miktarın birinden muayyen miktar çıkarılınca eşitlik bozulur. İki sonsuz silsilesi de birbirine eşittir. İki sonsuz silsilesinin birinden belli bir kısım çıkarılınca bunların eşitliği bozulur.

B. Bir cemiyet silsilesinden bazı parçalar çıkarılınca, kalan kısım o silsilenin

tamamından küçüktür.

Kelamcılar, son ma'lûlden başlamak üzere mazi cihetine doğru giden bir illet ma'lûl silsilesi, ayrıca buna nisbetle bir kaç halka (mesela beş halka) geride bitmiş başka bir illet-malûl zincirini tasavvur ederler. Teselsül zincirinde her halka kendisinden öncekine nisbetle ma'lûl, kendisinden sonrakine göre illet(sebep)tir.

Mesela, iki halka düşünelim, biri fillerin halkası ki, halen de devam ediyor. Bu birinci halka olsun. Bir de dinozor türünün halkasını düşünelim ki, bu halka kesildi ve bitti. Bu iki türü ve halkayı maziye uzanan iki çizgi ve hat olarak düşünecek olursak, birbiri ile hizaladığımız zaman dinozor halkası fil halkasından kısa olduğu anlaşılır. O zaman ezeliyet manası da olmaz. Zira ezeliyette noksan ve eksik kavramı olamayacağı için, bu türlerin de ezeliyete gitmesinin imkansız olduğu anlaşılır. Filler halkası diğer halka ile nispet edilebildiğine göre, bu da ezeli olamaz fazlalık ve eksiklik kavramı ezeliyet ile bağdaşmaz.

2. Burhân-ı Tezâyüf:

Bu delil, hadiselerin illet ve ma'lûl sayılarının birbirine eşit olmaması esasına dayanır.

Teselsül ve devirdeki mantık; sebeplerin sonsuza denk gitmesi demektir. O zaman her sonuç için bir sebep sonsuza dek gitmek gerekir. Halbuki her netice için bir sebep olmadığına göre ve sebep ve sonuçlar sayı bakımından birbirine denk olmadığı için, o zaman ezeliyet cihetine gidilemez demektir. Bir tarlaya iki çuval tohum atarsın, on ton buğday alırsın. Her başak için bir ezeli kök olmadığına göre başakların ezeliyeti imkansızdır.

3. Burhân-ı Süllemî:

Bir mebdeden (başlangıçtan) bir üçgenin iki kenarı şeklinde uzanan iki çizgi ileri doğru çizilip büyüdükçe, aralarında kalan boyut ve alan da büyür. Bu iki çizginin sonsuza doğru uzandıklarını farzedelim. Bunların arasında kalan alanların iki çizgi arasına sıkıştırılmış oldukları halde, sonsuz olmaları imkansızdır. İki çizgi arasında kalan boyutlar A-B-C-D-E-G çizgileriyle bölünür. Çizgiler çoğaldıkça, bunlar arasındaki kalan boyutlar gitgide büyür. Bu çizgiler arasında sonsuz zannedilen boyutlar netice itibarı ile son bir boyutta nihayet bulur. (Çünkü sonlu parçalardan meydana gelen bir bütün de sonludur.) O halde sonsuza doğru uzanacağı sanılan bir üçgenin iki kenarının da sonluluğu lâzım gelir.

4. Burhan-ı Türs:

Boşlukta kalkan şeklinde bir daire farzedelim. Bu dairenin çemberi altı nokta alır ve bu noktalardan dairenin merkezinden geçecek şekilde üç çizgi (çap) çizelim. Bu şekilde kalkanın yüzeyi altı eşit kısma taksim edilmiş ve her bir kısım iki kenar arasında mahsur olur. Sonra bu kısımlardan her biri hakkında şöyle düşünürüz: Şu

kısım ya sonludur veya sonsuzdur. Eğer sonsuz olsa, sonsuz olan bir şeyin iki kenar arasında kalması imkansız olduğu için, sonsuz kabul edilen bu kısmın sonlu olması gerekir. Eğer ABC üçgeni içinde kalan kısım sonlu ise, bunun gibi diğer beş kısımdan her birinin de sonlu olması gerekir.

5. Burhân-ı Arşî:

Sonsuz sanılan illet ve ma'lul silsilesinden muayyen bir parçanın çıkarılması esasına dayanır. Bu parça silsileden çıkarılınca, silsileden geriye kalan kısım da gerek kendisinden çıkarılan parçadan çok, gerek az olsun, sonlu olacaktır. Çünkü sonlu parçalardan meydana gelen bir cemiyet de sonludur.

6. Hudus:

Kelime olarak, **bir şeyin sonradan meydana çıkması**, ezeliyeti ve evveliyetinin olmaması manasınadır. Böyle olunca, onu meydana çıkaracak ve aynı zamanda ezeli olan vacip bir vücudun olması lazım geliyor.

Bu kısa tarif ve izahtan sonra şöyle devam edebiliriz: Kainata ve mahlukata baktığımız zaman, her şeyin değişken ve kararsız olduğunu görüyoruz. Yani, hiçbir şey kararında sabit olarak durmuyor, değişiyor. Biri gidiyor, biri geliyor. Sürekli bir faaliyet gözümüzün önünde işliyor. Bu da mahlukatta değişmeyen hiçbir şeyin olmadığını ispat ediyor.

Her değişen şey ise, sonradan meydana gelmiştir. Sonradan vücut bulmuştur. Zira yoktu, var oldu. Ezeli olan şeyde, zaten değişim olması imkansızdır. Ezeliyet ona müsaade etmez. O zaman, yoktan ve hiçten yaratılıp meydana çıkartıldılar. Onları yoktan varlığa çıkararak Zat ise ezeli ve vacip olmak gerekir. Zira hadisin hadisi yaratması imkansızdır. Yok, yoka vücut veremez. Madem her şey hadisdir, yani, sonradan meydana gelmiştir; öyle ise **her hadisin bir muhdisi var**, yani onu varlık sahasına çıkararak ve yaratan bir Zat var olduğu sabit olur.

Hudus delilinin mahiyetinin özeti budur. Bu delil Allah'ın varlığını ispat ederken, aynı zamanda onun ezeliyetini de ispat ediyor. Zira ilah vasfı ancak ezeliyet ile tamam olan bir vasıftır.

7. İmkan:

Kelime olarak varlığı mümkün olan şeylere denir. Yani, **var olması ile yok olması eşit olan** demektir. Bu eşitlikten var olanlara, vaki; yok olanlara da mümkün denir. İşte bu eşitliği bozmak ancak ve ancak mümkünat cinsinden olmayan vacip bir vücutla mümkündür.

Zira mümkünün, mümkününe illet, yani sebep olması imkansızdır. Yoksa devir ve teselsül dediğimiz, mantıksız şeyleri kabul etmemiz gerekir ki, bu da muhaldir.

Şimdi varlık sahasına çıkmamış bir mümkün, nasıl olur da başka bir mümkünün varlık sahasına çıkmasına sebep olabilir. Önce kendisi, bir varlığa kavuşsun, sonra başka mümkününe illet ve sebep olsun. Buradan açıkça anlaşılır ki: Mümkün, mümkününe sebep olup yaratıcılık yapamaz. **Demek başlangıcı olmayan bir sebep olması gerekir ki, bu mümkünlere illet olsun; bu da ezeli ve ebedi olan Allah'tır.**

Mesela, bir atom sayısız cisimlere veya vücutlara girme kabiliyetinde iken, en uygun ve mükemmel girmesi ve girdikten sonra her aşamada başka imkanlar ile karşılaşması ve oralarda da bir tercih edici ve tahsis edicinin varlığına muhtaç olması gayet mükemmel derecede tevhide işaret eder. Atomun her adımı tevhide bir levha hükmündedir. Şuursuz atomun o binlerce imkan ve tercihler içinde en mükemmelini ve kendine en uygun olanı bilmesi ve tercih etmesi imkansız olduğu için, o adımların ve hareketlerin her safhasında ve aşamasında Allah'ın tercih ve tahsisini görmek katiyetle zaruridir. Üstad Hazretleri böyle bir tarz ve yol ile her şeyin üstünde imkan ciheti ile tevhide delil getiriyor.

8. Burhan-ı Gaye ve Nizam:

Kainatta açıkça görünen hikmet ve gayelerin sebepler tarafından sonsuza dek gitmesindeki imkansızlıktır.

9. Burhan-ı Kabulü Amme:

Allah inancının, insanlık için her dönem ve devirde fitri olarak kabul edilmesi fikri ve genel geçer bir kabul olması da bir delildir.

10. Burhan-ı İlmi Evvel:

İlmin bir evvelde son bulması, yani her alim ilmini bir önceki alimden öğrenir. O da bir öncekinden, bu da en nihayetinde Allah'ın ezeli ilmine dayanır.

11. Burhan-ı Temanü:

Şayet iki ilah olsa, kainatta nizam ve ahenk fesada uğrardı, çekişme yüzünden kavga ve gürültü olması gerekirdi. Şu anda alemde fesat ve çekişme alameti olmadığına göre, ilah da tektir. Zira bir köyde iki muhtar olmaz ve olamaz.

12. Burhan-ı İnyet:

Yani kainatta görünen ihsan ve ikramlar bir **münimi**, ihsan eden ve nimet vereni akla gösterir. Yani ikram ve ihsan eden keremli ve lütufkar bir Zat'a işaret eder.